

S.J.H. van Hengel
Saxenrodeweg 30
2116 VA Bentveld

6 juli 1979

De Weledelgeleerde Heer
drs. J. Lolkama
It Hiemste 4
8491 AC Akkrum

Waars Heer Lolkama,

Laat ik beginnen u te danken voor de hartelijke ontvangst en het fraaie exemplaar van 'van Auke Miedema tot Wiepie van Wieren' dat ik intussen met grote belangstelling heb gelezen.

Vervolgens heb ik u toegezegd u te berichten over de houten bal te Arum. Ik werd heel hartelijk ontvangen door de heer J. Monsma. De bal in kwestie is, zo te zien, van notenhout, hij weegt 23 gram en heeft een diameter van 3,4 cm. Hij is wat verdroogd en heeft twee barsten. Dit zal wel veroorzaakt zijn door de warmte van de schouw waarnaast hij zo lang gelegen heeft. Er komen geen sporen van kolfstokken op voor en zo te zien is het inderdaad wel een kaatsbal. Het is moeilijk iets over de exacte ouderdom te zeggen. U moet hem maar eens gaan bekijken. Ik heb hem gefotografeerd en zal u een afdruk sturen als de film ontwikkeld is.

Daarna was ik te Kimsward waar Mevr. de Haan mij vertelde dat zij geen ballen hadden en er door allerlei andere zaken voorlopig ook wel niet veel van nieuwe fabricage zou komen. Zij deed de suggestie dat ik haar schoonvader Isaac de Haan te Peins zou opzoeken. Dat heb ik vervolgens ook nog gedaan. Na uw verhalens was ik voorbereid op een niet overdreven hartelijke ontvangst. Het ging anders. De Heer en Mevrouw de Haan zaten in de tuin en ik heb twee uur lang allerhartelijkst met hen zitten praten, ook over zijn fabricage methodes. Hij vertelde mij dat hij een half uur nodig heeft voor het maken van een bal. Daarvan zijn tien minuten nodig voor het vullen. Hierover weidde hij verder niet uit, doch ik heb begrepen dat hij een soort van koker heeft om het grootste gedeelte van het haar in de huid te krijgen. Hij naait het leer dubbel en droog en gebruikt geen middelen om leer of vulling waterwerend te krijgen. Het naaien gebeurt met katoen aangezien bij experimenten het leer genaaid met nylandraad bleek te scheuren. Hij weegt zijn vulling van tevoren, maakt een portie van 19 gram (de genaaide huid blijkt 3 gram te wegen) en stopt die er in om aan de 22 gram te komen. Hij heeft geëxperimenteerd met ballen genaaid uit één stuk leer maar vond dat een bal uit twee stukken mooier resultaat gaf. Ook heeft hij ballen gemaakt uit vier gelijke stukken en uit zes gelijke stukken doch ook dat was minder bevredigend dan de conventionele methode. Van al die experimenten heeft hij mij exemplaren getoond. De mallen die hij gebruikt zijn van hetzelfde model als die van Meter, Leicht en Boersma. Ook hij heeft moeite om aan goed leer en aan goed garen te komen. Ik moet zeggen dat, om te zien, van hun spel kwaliteiten kan ik natuurlijk geen oordeel hebben.

zijn ballen in vergelijking met de exemplaren van Leicht en Boersma die ik bezit, daarvoor bepaald niet onder doen.

Hij had er maar een stuk of 12 klaar en vertelde mij dat hij er normalerwijze zowat 4 per dag maakt. Komende tot mijn gedane toezeggingen gaan hierbij:

1. Een beter exemplaar van 'Vroeg Golf' met nogmaals mijn excuses voor het andere exemplaar;

2. Een recent exemplaar van ons bondsorgaan het Maandblad 'Golf' - De Nederlandse Golf Federatie telt ruim 10.000 leden. Het blad wordt gezonden aan ieder adres waar een lid van de Federatie woont. Dit zijn circa 7000 adressen. Via de bondscontributie wordt een bijdrage van ca. f.5,- per lid geïnd voor dit maandblad. Ter zake van de uitgave er van en hoe dat geregeld moet worden is er een overeenkomst tussen de N.G.F. en de Koninklijke Tijl B.V. te Zwolle.

3. Fotocopieën van het charter van 4 december 1387 van Brielle (transcriptie, origineel en extract uit het register der grafelijke Leenkamer van Holland);

4. 4 bladzijden uit de 'Verhandeling over het Kolven' in 1769 te Amsterdam geschreven door een anonieme schrijver onder het motto 'CONCORDE NOUS GUIDE';

5. Een overdruk van een foto van een hoge hoed (de maat voor veren bij het vullen van veren golfballen of 'featheries') en enig ballenmakersgereedschap uit het museum van de United States Golf Association, Golf House, Far Hills, N.J., U.S.A.;

6. Een foto van ballenmakersgereedschap en een tweede van een oude lederen featherie waarom de naden nog te zien zijn, beide afkomstig uit het boek 'The curious history of the Golf Ball' door Chick Evans, 1968.

De ballen die ik uw zoon heb toegezegd volgen binnenkort. Naar ik hoop heb ik niets vergeten, zo ja dan wilt u me dat nog wel even laten weten. Voor de uwerzijds toegezegde documentatie ben ik u bij voorbaat dankbaar.

Met vriendelijke groeten, ook aan uw echtgenote en kinderen, ben ik uw

van Hengst

Joh.Lolkama
it Hiemste 4
8491 AC Akkrum
tel.05665-1649

Akkrum , 7 juli 79.

Amice ,

Uw schrijven en fotocopieën in dank ontvangen.

Ingesloten laat ik u doen toekomen een copie uit het werk van P.Th.Zwart .

Verder treft u een schrijven aan m.b.t. het kolven en kaatsen in Dokkum tussen 1554 - 1580 . Ik heb gevraagd u een copie te sturen .

Met het documentatie centrum van de Koninklijke Nederlandse Kaats Bond heb ik de afspraak gemaakt dat ik opgave zal krijgen van die keuren waarin zowel kaatsen als kolven in een adem worden genoemd. Zodra ik dat ontvang stuur ik het onmiddellijk aan u door, maar de vakantie tijd zal zeker de snelheid niet ten goede komen.

Wat betreft de vakmanscapaciteiten van Isaac de Haan : Deze schat ik bijzonder hoog in . Zijn ballen waren omstreeks 1960 op alle wedstrijden in gebruik en vooral het tussenspel kwam dan uitstekend tot zijn recht.

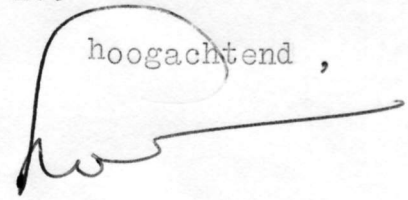
Dat zijn zoon niet aktief meer was verbaasde me enigszins. Voorgaande jaren sprak ik veel met hem maar zie hem nu ook niet meer op de wedstrijden.

Wat betreft de houten bal die u in Arum zag het volgende.

Ik heb direct contact opgenomen met enkele historici en die hebben nimmer gehoord dat er met een houten bal gekeetst is. Ik zelf ook niet. Maar zeer waarschijnlijk werd mij verzekerd was het een bal die bij het "tippen" gebruikt werd, een oude volkssport die nu alleen nog in Jorwerd gespeeld wordt.

Ontvang mijn beste wensen , en wanneer ik u verder kan helpen doet u maar een beroep op me.

hoogachtend ,

R.C. mei 1956 (Kolma.)

Dokkum, 9 mei '58.

Beste Johan,

Wierby dan de belofde gezegd.
Allereerst iets betreffende IEBEKE WijnANTS, de laatste-
ballen-makende Dokkumer schoenmaker. Hij werd geboren
te Dokkum op 11 mei 1839 en overleed — eveneens te Dokkum —
op 7 december 1924.

Belangrijker nog lyka van jouw scriptie de twee 16^e-eeuwse
"BALMAKERS" (en wat kan hier anders bedoeld zijn dan Laatsballen-
makers?!), die ik aantroef in het "Protocol" van de 16^e-eeuwse Schouw-
notaris Nicolaes Cleuning (uitgegeven door P. Zwart in 1970):
op bladzijde 207 komen voor (ANNO 1567):

GOVAERT AERTSZOON

JACOB PIETERSZON VAN STEENBERGEN
balmakers te Amsterdam.

En derde vondst, die eveneens niet onaardig is, heb
ikzelf ontdekt in het door mij momenteel bewaarde archief
van het Sint Bonifatius-klooster te Dokkum. Ik ontdekte
daarin een ongedateerd stuk, van de volgende inhoud:

Uen HENRICUS KESSEL, aldt te Dokkum, ^{bij het Hof van Friesland} procedeert tegen
het Stadsbestuur van Dokkum, datzich "onwillech ENDE in
gebreke" kan getoond ten aanien van zyn verrocht "... jonge
gezellen, burgeren, ambachtsgezellen ENDE schippers der
stede Dokkum". Bij openbare publicatie te verbieden het
grondgebied van het klooster te betreden, om aldaar te "KRETSSEN,
KOLVEN ENDE ANDERE SPEELEN TE BEDRIVEN", — waardoor
gras en gewas werden vertrappt, de locien werden verjaagd, en
de kostbare glas-in-lood vanders herhaaldelyk werden vernield.

Wierby dan de belofte gezegend.

Belangrijker nog lyken voor jouw scriptie de twee 16^e-eeuwse
"BALMAKERS" (en wat kan hier anders bedoeld zijn dan Kaatsballen-
makers?!) die ik aantref in het "Protocol" van de 16^e-eeuwse Lelwarden
makers door P. Zwart in 1970):

op Bladzijde 207 komen voor (ANNO 1567):

GOVAERT AERTS ZON
JACOB PIETERS ZON VAN STEENBERGEN
Salmaters te Amsterdam.

En derde vondst, die eveneens niet onaardig is, heb ik zelf ontdekt in het door mij momenteel bewaarde archief van het Sint Bonifatius-klooster te Dorkum. Ik ontdekte daarin een ongedateerd stuk, van de volgende inhoud:

van het Sint Bonifatius-klooster
daarin een ongedateerd stuk, van de volgende inhoud:
Bij het Hof van Friesland
Mee HENRICUS KESSEL, abt te Doekum, procedeert tegen
het stadsbestuur van Doekum, dat zich "onwillek ende in
gebreke" kan getoond ten aanzien van zijn versoot "... jonge
gezellen, burgeren, ambachtsgezellen ende schippers der
stede Doekum". Bij openbare publicatie te verbieden het
grondgebied van het klooster te betreden, om aldaar te "kaetsen,
kolven ende andere speelen te bedriuen", — waardoor
gras en gewas werden vertrapt, de koeien werden verjaagd, en
de kostbare glas-in-lood vensters herhaaldelyk werden vernield.

Dit stuk is helaas niet gedrukt, maar we hebben toch voldoende gegevens, om het in de tweede helft der 16^e eeuw te plaatsen. Immers, HENRICUS KESSEL was abt te Doorn van 1554 tot 1580, - en deze kwestie moet dus noodzakelijk konijn

in deze periode zijn voorgevallen! Het is in ieder geval een onomstootlijk bewijs, dat de Kaatsport ~~reeds~~ reeds 4 eeuwen geleden in Dordrecht zo intensief beoefend werd, dat het Stadsbestuur liever een konflikt met de machtige abt van het Sint-Bonifatius-Klooster riepsteende, dan het Kaatsen te verbieden!

Het laatste volgt hier een grafscrift, vermeldt van Godfried Hagenitus in zijn "FRISIO-HOLLANDICANA", uitgegeven te Leiden, in 1639. Op bladz. 28 staat daaronder het volgende latijns grafscrift te lezen, dat toen — begin 17^e eeuw — in de kerk van Sint-Vitus van Oudehove te Lelouwarden op een grafsteen gebeiteld stond:

Occidit ANTE diem MISERANDA MORTE JACOBUS
CONISIUS, PATRIAE SPESQUE DECUSQUE SUAE.
PERDIDIT INCANTO PILA QUEM PALMARIA LAPSU.
Quid tutum EST, SI NEC LUDERE FATA SINANT?
URBS DOLET EXSTINCTUM CIVEM plebisque TRIBUNUM,
EREPTUM CONJUNX flet VIDUATE VIRUM.

In het Nederlands vertaald luidt dit grafscrift ongeveer als volgt:

Voor zijn tijd stierf een jammerlijke dood
Jacobus Conisius, de hoop en het sieraad zijns vaderlands,
Ten gronde gegaan (= overleden) door uit te glijden tijdens het
voortreffelijke Kaatspel.
Wat is er nog veilig, indien het noodlot zelfs niet toekust
te spelen?
De stad betreurt de weggerukte burger en volksvertegenwoordiger,
De tot weduwe gemaakte echtgenote beweent haar man.

Sint-Bonifatius-Klooster risteerde, dan het laatste te verbiiden!

Als laatste volgt hier een grafchrift, vermeld over
Godfried Hagenitus in zijn "FRISIO-HOLLANDICANA", uitge-
geven te Leiden, in 1639. Op bladz. 28 staat daar het volgende
latijns grafchrift te lezen, dat toen — begin 17^e eeuw — in de
kerk van Sint-Vitus van Oldehoeve te Leluwarden op een grafsteen
gebeiteld stond:

Occidit ANTE diem MISERANDA MORTE JACOBUS
CONISIUS, PATRIAE SPESQUE DECUSQUE SUAE.
PERDIDIT incauto pila quem PALMARIA LAPSU.
Quid tutum est, si NEC LUDERE fata SINANT?
Urbs dolet EXSTINCTUM CIVEM plebisque TRIBUNUM,
ERePTUM CONJUNX flet viduae VIRUM.

In het Nederlands vertaald luidt dit grafchrift ongeveer als
volgt:

Voor zijn tijd stierf een jammerlijke dood
Jacobus Conisius, de hoop en het sieraad zijns vaderlands,
Ten gronde gezakt (= overleden) door wat te gelyden tijdens het
voortreffelijke kaartspel.
Wat is er nog veilig, indien het noodlot zelfs niet toetst
te spelen?
De stad betreurt de weggerukte burger en veldoverwijn-
woordiger,
De lot weduwe gemaakte echtgenote beweent haar man.

In de hoop hiermee aan je wensen te hebben voldaan,
met hartelijke groeten,
Pienk.